

Jan Průcha, *Pedagogika porównawcza. Podstawy międzynarodowych badań oświatowych*

WN PWN, Warszawa 2004, ss. 377

Czeski profesor Jan Průcha, członek Czeskiej Akademii Nauk, doktor *honoris causa* Uniwersytetu w Turku (Finlandia) – to wybitny specjalista w dziedzinie pedagogiki porównawczej w skali międzynarodowej. Niestety jego liczne wcześniejsze prace nie były tłumaczone na język polski.

Podręcznik *Pedagogika...* pozwala na zapoznanie się ze współczesnym systemem oświatowym i jego problemami. Polska, Czechy i Słowacja mają podobną przeszłość, państwa te do 1989 roku były w bloku państw socjalistycznych; istotne i ciekawe wydaje się zapoznanie, w jaki sposób Czechy radziły sobie ze zmianą ustroju społeczno-politycznego i jakie pociągnęło to zmiany w oświacie. Mimo że praca jest pisana z perspektywy czeskiej, ma również charakter uniwersalny; wprowadza czytelnika w podstawy międzynarodowych badań oświatowych za pomocą konkretnych metod analizy systemów szkolnych.

Książka Jana Průchy składa się z trzech głównych części.

Część I. Naukowe podstawy pedagogiki porównawczej (2 rozdziały)

W tej części autor opisuje współczesny stan pedagogiki porównawczej na świecie, podkreślając międzynarodowy charakter tej dyscypliny. Dokonuje przeglądu instytucji naukowych oraz źródeł książkowych i czasopism specjalistycznych podejmujących tę problematykę. Można powiedzieć, że w tym obszarze istnieje swoisty nadmiar danych i informacji, który utrudnia poruszanie się, stąd autor podkreśla konieczność stosowania selekcji informacji spowodowaną różnym poziomem wiarygodności danych. Obok historycznego opisu rozwoju pedagogiki porównawczej na świecie rozdział wzbogacony jest o opis rozwoju tej dyscypliny naukowej w Czechach, który udowadnia czytelnikowi jej wysoki poziom.

Istotny problem stanowi terminologia omawianej dyscypliny. Wynika on z przenikania pojęć charakterystycznych dla pedagogiki porównawczej i systemów oświatowych poszczególnych krajów do komunikacji międzynarodowej lub odwrotnie, przy tłumaczeniu terminów używanych w dokumentach międzynarodowych z języka angielskiego na języki poszczególnych narodów. Pomocne okazują się słowniki terminologii specjalistycznej wydawane przez EURYDICE; terminy w nich zawarte opracowywane są w 30 językach europejskich.

Część II. Struktury i funkcjonowanie systemów oświatowych (5 rozdziałów)

W tej części poruszona jest następująca problematyka:

- wychowanie przedszkolne,
- kształcenie początkowe i podstawowe,
- kształcenie średnie drugiego stopnia,
- kształcenie uniwersyteckie i nieuniwersyteckie,
- kształcenie dorosłych.

Wszystkie rozdziały tej części mają zbliżoną strukturę, tzn. wstęp, część zasadniczą, zakończenie. We wstępie autor wyjaśnia różnorodność terminologiczną panującą w obszarze pedagogiki porównawczej, a wynikającą z bogactwa strukturalnego systemów oświatowych na świecie. Wyjaśniając pojęcia, odwołuje się do standardów ISCED i posługuje się nimi w całym wykładzie, ponadto podaje przykłady specyficznego nazewnictwa stosowanego w poszczególnych państwach.

O inności tego podręcznika stanowi rezygnacja z opisu poszczególnych systemów oświatowych na rzecz omówienia podobieństw i różnic strukturalnych systemów oświatowych oraz oceny tych parametrów. W wykładzie dotyczącym poszczególnych poziomów systemu oświatowo-wychowawczego autor posługuje się parametrami, które pozwalają omówić dane zagadnienie w kontekście międzynarodowym oraz porównać z sytuacją czeską. Przykładowe parametry omówione w książce, a zdefiniowane przez OECD, to:

- upowszechnienie wychowania przedszkolnego,
- średnia długość trwania wychowania przedszkolnego,
- ilość czasu przeznaczzonego na naukę szkolną ucznia w określonym wieku,
- ilość czasu przeznaczzonego na naukę poszczególnych przedmiotów,
- wskaźnik „poziomu wykształcenia”,
- zasoby ludzkie w szkolnictwie wyższym trzeciego stopnia ze wskaźnikami szczegółowymi,
- udział całkowity w dokształcaniu i szkoleniach zawodowych dla dorosłych.

Na szczególną uwagę zasługuje odkrywanie przed czytelnikiem warsztatu pracy posługiwania się metodą porównawczą. Dane opracowywane przez agendy OECD, UE i inne są doskonałą bazą dla analiz komparatystycznych, jeżeli jednak analizy te mają zachować naukowy charakter metodologii, to dane muszą być opracowywane krytycznie, co oznacza, że:

- należy pamiętać, że dane określające dany kraj są podawane w przybliżeniu lub jako średnie,
- niedokładność danych wynika z różnic dotyczących trwania roku szkolnego, tygodnia pracy, długości lekcji,
- dane uzyskuje się jedynie na podstawie dokumentów programowych danego kraju, są więc to wartości o charakterze teoretycznym; należy pamiętać, że podczas realizowania programów nauczania dochodzi do ich modyfikacji,
- dla obiektywnego porównania systemów oświatowych nie wystarczy posługiwać się jednym dowolnym parametrem i na jego podstawie określać jakości systemu kształcenia w danym kraju; należy posługiwać się zespołem wskaźników odzwierciedlających podstawowe właściwości systemów,

- do badania podmiotów edukacji, tzn. uczniów i nauczycieli, można wykorzystać dwa rodzaje danych: statystyczne – mają charakter obiektywny, uzyskuje się je z oficjalnych przeglądów statystycznych; empiryczne – mają charakter subiektywny i należy być ostrożnym przy ich interpretacji, uzyskuje się je, stosując metody sondażowe. Szczególnie ciekawe jest zestawianie ze sobą tych dwóch typów danych, co może prowadzić do nieoczekiwanych rezultatów.

Część III. Trendy, problemy i perspektywy edukacji (5 rozdziałów)

Pedagogika porównawcza coraz intensywniej zajmuje się identyfikowaniem problemów i perspektyw kształcenia w ujęciu globalnym, ponieważ w krajach rozwiniętych zasadnicze problemy edukacyjne są podobne. Ciekawe staje się porównanie, z jaką intensywnością występują w poszczególnych krajach, jakie skutki społeczne powodują oraz jakie rozwiązania praktyczne stosuje się w stosunku do nich. Obecnie problemy edukacyjne, pojmowane jako zasadnicze w skali międzynarodowej, to: równość szans edukacyjnych, kształcenie a rynek pracy, niepowodzenia szkolne, rodzice a szkoła – problemy i trendy współpracy, języki obce w edukacji. Każdy z nich został przez autora podręcznika zilustrowany licznymi przykładami; na użytek recenzji wybrano najciekawsze.

1. Równość szans edukacyjnych

Autor omawia zjawisko edukacji elitarniej, która przybiera wiele różnych znaczeń w zależności od kraju. We Francji do elitarnych szkół przyjmuje się studentów po bardzo ostrej selekcji, w USA elitarne szkoły przeznaczone są tradycyjnie dla dzieci pochodzących z wyższych warstw społecznych, w Finlandii za elitarne uważa się szkoły/wydziały, w których odsetek studentów mających ojców z wyższym wykształceniem przekroczył 50% – według tego kryterium pedagogika jest najmniej elitarnym kierunkiem studiów – i jest to cecha uniwersalna na skalę międzynarodową.

2. Kształcenie a rynek pracy

Autor wskazuje, że istnieje ta sama zależność między wskaźnikiem bezrobocia a poziomem wykształcenia we wszystkich krajach rozwiniętych, tzn. najwyższy stopień bezrobocia dotyka obywateli z najniższym poziomem wykształcenia lub nie posiadających żadnych kwalifikacji. Ponadto poziom bezrobocia wśród młodzieży jest wyższy niż w całej populacji osób w wieku produkcyjnym, gdyż pracodawcy obok kwalifikacji wymagają doświadczenia zawodowego. Wynika z tego, że wykształcenie samo w sobie nie stanowi środka przeciwdziałającego bezrobociu wśród młodzieży. Warto dodać, że istnieje również zjawisko celowego bezrobocia, które jak dotychczas nie doczekało się dokładnych badań.

3. Niepowodzenia szkolne

Na uwagę zasługuje fragment opisujący specyficzny problem szkolnictwa w USA, a mianowicie nieukończenie szkoły ponadpodstawowej. Statystyki bezrobocia pokazują, że wśród młodych ludzi bezrobotnych dwukrotnie więcej jest tych, którzy nie ukończyli nauki w szkole średniej niż jej absolwentów. Przyczyny nieukończenia szkoły są różne, ale wyraźnie wpływa na to przynależność etniczna/rasowa, ponadto brak postępów w nauce, usunięcie ze szkoły, ciąża dziewczyny, konieczność podjęcia pracy i inne.

Problemem jest również fakt, iż wraz ze wzrastającą liczbą studentów w sektorze szkolnictwa wyższego, wzrasta odsetek studentów rezygnujących z nauki w jej trakcie — zjawisko to dotyczy przede wszystkim pierwszego roku studiów.

4. Rodzice a szkoła — problemy i trendy współpracy

Autor opisuje doświadczenia angielskich rodziców w realizacji narodowego programu nauczania. W środowisku rodziców przeprowadzono kampanię, której celem było przekonanie ich o użyteczności tego programu, a także zachęcenie do pomagania przy jego realizacji w środowisku domowym.

5. Języki obce w edukacji

Znajomość języków obcych staje się ważną umiejętnością w dzisiejszym świecie, niezbędną do sprawnego porozumiewania się. Język angielski jest językiem najbardziej rozpowszechnionym, stosowanym w międzynarodowej komunikacji, ale — co ciekawe — wcale nie jest najliczniej reprezentowanym pod względem liczby osób, które się nim posługują jako językiem ojczystym, bo jest to tylko 16% Europejczyków; podczas gdy językiem niemieckim jako ojczystym posługuje się 25% Europejczyków. Nie dziwi fakt, że w Anglii i USA do znajomości języków obcych społeczeństwo nie przywiązuje dużej wagi. Natomiast w Europie dają się zaobserwować dwa ważne zjawiska wymagające podjęcia praktycznych rozwiązań: istnieje ogromna różnica pomiędzy liczbą osób, które uczą się języków obcych a tymi, którzy umieją się nimi posługiwać, odsetek obywateli UE nie znających żadnego języka obcego jest bardzo wysoki (51% w 1995 roku).

Polskie wydanie podręcznika *Pedagogika...* kończy rozdział dotyczący polskiego systemu oświatowego, napisany przez profesora Bogusława Śliwerskiego. Rozdział składa się z dwóch części. W pierwszej autor, podając najważniejsze informacje, kreśli rys historyczny — od początków oświaty na ziemiach polskich przez okres PRL-u, aż do współczesności. Oświata w okresie PRL-u jest szerzej omówiona; odwołując się do najważniejszych zdarzeń, autor tłumaczy ich skutki dla ówczesnego i współczesnego społeczeństwa. Opisuje proces przechodzenia od polityki restrykcyjnej do demokratycznej, zapoczątkowany po 1989 roku. W drugiej części autor omawia współczesną sytuację, wychodząc od kompleksowej reformy ustrojowej oświaty po 1998 roku. Omawia aż 17 różnorodnych zagadnień, między innymi: nowe cezury w toku kształcenia, zewnętrzny system oceniania, przejmowanie szkół przez samorządy terytorialne, finansowanie oświaty, szkolnictwo niepubliczne, przeszkody w realizacji reformy oświatowej spowodowane częstymi zmianami władz resortowych. Ostatnia część rozdziału dotyczy także aktualnych priorytetów polskiej polityki oświatowej. Zasadnicze cele wyznaczają następujące projekty:

- Narodowy program rozwoju wsi polskiej — edukacja,
- Strategia rozwoju edukacji narodowej na lata 2001-2006,
- Strategia rozwoju kształcenia ustawicznego do 2010 roku,
- e-Polska — plan działań na rzecz rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce w latach 2001-2006.

Aneks zawiera Międzynarodowe Standardy Klasyfikacji Kształcenia ISCED 1997 opracowane przez UNESCO, które stają się narzędziem autora podręcznika do opracowania różnic i podobieństw systemów oświatowych, głównie w II części książki. Są one przedstawione w formie czytelnej tabeli.

Literatura wykorzystana w podręczniku to około 300 pozycji obcojęzycznych (głównie czeskich i angielskich) oraz około 100 polskojęzycznych. Tak imponujący zbiór świadczy o dużym wkładzie badawczym w przygotowanie publikacji. Przewodnik bibliograficzny, opracowany przez redaktora podręcznika, to zalecana polskojęzyczna literatura do zajęć z pedagogiki porównawczej, która jest podzielona tematycznie na podręczniki, raporty międzynarodowe, literaturę rozszerzającą, strony internetowe – w przewadze anglojęzyczne:

- stowarzyszeń i organizacji związanych z pedagogiką porównawczą,
- ośrodków międzynarodowych badań oświatowych oraz baz danych dotyczących systemów oświatowych,
- czasopism naukowych.

Spis literatury cytowanej oraz przygotowany polski przewodnik bibliograficzny są nieocenioną kopalnią informacji i wiedzy z zakresu pedagogiki porównawczej.

Podsumowując, zasadnicze walory książki *Pedagogika...* są następujące:

1. publikacja ta jest podręcznikiem z zakresu pedagogiki porównawczej napisanym bardzo przystępnym i zarazem fachowym językiem i może być z powodzeniem wykorzystywana przez studentów oraz nauczycieli akademickich zarówno do samodzielnej pracy, jak i podczas zajęć,
2. ukazany w książce warsztat pracy może być wykorzystany przez naukowców zajmujących się szczegółowo tą dziedziną wiedzy,
3. zostały w niej pokazane obszary wiedzy już opracowane, jak i te, które czekają na zbadanie,
4. zrezygnowanie z opisu systemów oświatowych w różnych krajach na rzecz porównania poszczególnych poziomów systemu kształcenia na świecie, od wychowania przedszkolnego po edukację dorosłych,
5. wprowadzenie porządku w terminologii używanej w obszarze pedagogiki porównawczej.

Jak pisze autor w przedmowie: „Czeskie wydanie niniejszej pracy spotkało się ze znacznym zainteresowaniem ze strony studentów, pedagogów oraz przedstawicieli pozostałych nauk humanistycznych i cały nakład został już wyczerpany”. Mniemam, że w Polsce będzie podobnie z powodu wymienionych wyżej walorów tej publikacji.

Agata Przybysz